

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ БД – 5220100 – 3.01

2017 йил “2” 06

ЖУРНАЛИСТИКА ТАРИХИ

ФАН ДАСТУРИ

- Билим соҳаси:** 200 000 – Ижтимоий соҳа, иқтисод ва ҳуқуқ
- Таълим соҳаси:** 220 000 – Журналистика ва ахборот
- Таълим йўналиши:** 5220100 – Журналистика (халқаро журналистика)

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил 28 июлдаги 434-сонли буйруғининг 1-илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2017 йил 2 июлдаги 3- сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетига ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

Нурматов А. – ЎзДЖТУ, “Халқаро журналистикаси назарияси ва амалиёти” кафедраси доценти, ф.ф.н.

Жуманова С. – ЎзДЖТУ, “Халқаро журналистикаси назарияси ва амалиёти” кафедраси ўқитувчиси.

Тақризчилар:

Нишонова Г. – ЎЗМУ, “Оммавий коммуникация ва реклама кафедраси” доценти, ф.ф.н. (*турдош ОТМ*).

Қосимова Н. – ЎзДЖТУ, “Оммавий коммуникация ва аудиовизуал журналистика” кафедраси доценти, ф.ф.н.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Илмий кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2017 йил 28 апрелдаги 9 - сонли баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

Ушбу фан журналистиканинг тарихий тараққиёт босқичлари, коммуникация, матбуот, ижтимоий муомала воситаси публицистиканинг пайдо бўлиши, шаклланиши, журналистика тарихида мавжуд бўлган назариялар, жаҳон ва миллий журналистикада турли даврларда пайдо бўлган нашрлар, уларнинг жамиятдаги ўрни ва аҳамияти, етакчи публицистларнинг ижоди каби масалаларни қамраб олади. Журналистиканинг тарихий тараққиёт тенденциялари ва қонуниятлари, турли давр журналистикаси муҳим ижтимоий-сиёсий ҳодисалар билан боғлиқлигини билиш, матбуот ва унинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни, босма сўз тарихининг озодлик, кишилик жамиятида инсонпарвар, умумдемократик қонун-қоидаларни қарор топтириш учун кураш тарихи билан узвий боғлиқлигини англаш мустақил фикрли, ўзининг аниқ фуқаролик ва журналистик позициясига эга бўлган, ахборот узатишда миллий манфаатлар устуворлигини таъминлай оладиган, ғоявий, мафкуравий таҳдидларга қарши тура оладиган мутахассисларни шакллантиришга хизмат қилади, талабаларни бу борадаги зарур бўлган билимлар билан қуроллантиради.

“Журналистика тарихи” фани умумкасбий фанлар блокига киритилган курс ҳисобланиб, 2 курсда ўқитилиши мақсадга мувофиқ. Мазкур фан бошқа мутахассислик фанларининг назарий асосини ташкил қилиб, ўз ўрнида амалий фанлар учун замин бўлиб хизмат қилади.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларга жаҳон ва Ўзбекистонда журналистиканинг пайдо бўлиши, шаклланиши ва тараққиёти тенденциялари, журналистиканинг тарихий асосларини, журналистика ривожининг назарияларини ўргатиш ҳамда эгалланган тизимли билимларни амалиётда татбиқ этиш кўникмасини ҳосил қилишдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш учун фан талабаларни назарий билимлар, амалий кўникмалар, журналистика ривожидан кузатилган ҳодиса ва жараёнларга услубий ёндашув ҳамда илмий дунёқарашини шакллантириш вазифаларини бажаради.

Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қуйидаги талаблар қўйилади. **Талаба:**

– журналистиканинг тарихий тараққиёт негизлари, мафкуравий таъсир этишининг воситалари, дастлабки газеталарнинг чоп этилиши, жаҳонда ва Ўзбекистонда турли тарихий даврларда даврий матбуотнинг ривожланиши тўғрисида **тасаввурга эга бўлиши**;

– журналистика тараққиётида ижодкор (журналист) шахсларнинг ўрни ва уларнинг профессионал фаолияти, жамиятда рўй берган иқтисодий, сиёсий, маданий, маърифий ўзгаришлар ва уларнинг матбуот равнақига таъсири, “тўртинчи ҳокимият” мақомидаги журналистиканинг ривожланиш хусусиятларини **билиши ва улардан фойдалана олиши**;

– талаба тарихий ҳодиса ва жараёнларни таҳлил қилиш усулларини қўллаш, журналистика амалиётида учрайдиган муаммолар бўйича ечимлар қабул қилиш *кўникмаларига эга бўлиши керак.*

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулоти)

1-Модул. Ўзбекистон журналистикаси тарихи

1-мавзу. Туркистон (Ўзбекистон) да матбуотнинг юзага келиши арафасида сиёсий-ижтимоий вазият. “Ўзбекистон журналистикаси тарихи”ни даврлаштириш

Мазкур фаннинг Ўзбекистон давлат мустақиллигига бўлган даврда ўрганилиш даражаси. “Ўзбекистон журналистикаси тарихи” фанининг ўрганиш объекти. Туркистонда матбуот юзага келишидаги сиёсий-ижтимоий вазият: ўлканинг чор Россияси томонидан босиб олинishi ва унинг Россия империяси таркибидаги бир ҳудуд сифатида ўзлаштирилиши. Туркистон генерал-губернаторлигининг ташкил этилиши. Биринчи генерал-губернатор Фон-Кауфманнинг Туркистонни ўзлаштириш юзасидан ишлаб чиққан режаси. Ўлканинг ер усти, ерости бойликларини ўзлаштириш, маҳаллий аҳолидан арзон ишчи кучи сифатида фойдаланиш режасининг амалга оширила бориши. Рушлаштириш сиёсати, мутабид ҳокимият режасининг амалга оширилишида матбуотга эҳтиёжнинг туғилиши. 1870 йили Туркистонда илк газеталарнинг пайдо бўлиши ва тараққий топиши. “Ўзбекистон журналистикаси тарихи”ни даврлаштиришга уринишлар. Бунда амал қилинган принциплар. Мазкур фанни икки катта босқичга бўлиб ўрганилиши: 1. Мустабидлик даври Ўзбекистон журналистикаси тарихи. 2. Мустақиллик даври Ўзбекистон журналистикаси тарихи. Ўзбекистон давлат мустақиллигини қўлга киритгунга қадар “Ўзбекистон журналистикаси тарихи”ни ўрганиш. Чўлпон, Зиё Саид, Абдулла Авлоний, Т.Эрназаров, А.Акбаров, Т.Пидаев ва бошқаларнинг мақола, рисола ўқув қўлланмаларига қисқача шарҳ ва тавсифлар.

2-мавзу. “Туркестанские ведомости”, “Туркистон вилоятининг газети” нашрларининг пайдо бўлиши, асосий мақсад ва вазифалари.

Туркистонда цензура ва ахборот агентликлари. Хусусий газета ва журналларнинг ташкил этилиши

Туркистонда пайдо бўлган илк газеталар: “Туркестанские ведомости” ва “Туркистон вилоятининг газети” нашрларининг олдига қўйилган вазифалар. Мазкур газеталарнинг мустабидлик сиёсатини ўтказишда ўйнаган роли. Ушбу нашрларнинг ёритган мавзу доиралари “Туркистон вилоятининг газети” (“ТВГ”)га муҳаррирлик қилган ака-ука Иброҳимовлар, М.Чанишев, Н.П.Остроумов фаолиятига қисқача тавсиф. Ўлкада цензуранинг амалга оширилиши. Туркистон матбуотини Октябр тўнтаришигача таъминлаган ахборот агентликлари: Марказий телеграф агентлиги (ЦТА) ва Шимолий телеграф агентлиги (СТА). XIX аср охирига келиб хусусий босмахоналарнинг юзага келиши. Дастлаб Тошкентда, сўнгра Самарқанд, Қўқон, Наманганда юзага келган босмахоналар. Хусусий газета ва журналлар: “Окраина”,

“Закаспийское обозрение”, “Русский Туркестан”, “Асхабад” ва бошқалар. “Средняя Азия”, “Среднеазитский вестник” ва бошқа журналлар. Уларнинг ғоявий йўналишлари. Ёритган мавзулари

3-мавзу. Туркистонда миллий матбуотнинг юзага келиши. Жадидлар матбуотининг биринчи даври (1906 йил – 1917 йил Феврал тўнтариши)

Туркистонда миллий матбуот юзага келишининг сиёсий-ижтимоий омиллари. 1905 йил 17 октябр манифести. Унда Россия фуқароларига ваъда қилинган сўз, матбуот ва жимиятлар(фирқалар) тузиш эркинлиги. Бу эркинликлардан фойдаланиш учун бўлган ҳаракатлар. Мустабид ҳукуматнинг маҳаллий аҳолини алдаш учун ҳаракати. “Ўрта Осиёнинг умргузоронлиги. Тараққий” газетасининг ташкил қилиниши. Маҳаллий зиёлиларнинг мазкур газетага қизиқишлари. Уларнинг мазкур газетадан кутган нарсаларининг юзага чиқмаганлиги. Газетанинг чиқишдан тўхташи. Жадидларнинг миллий газета чиқариш учун қилган ҳаракатлари. “Тараққий” газетасининг пайдо бўлиши. Унинг дадил туриб маҳаллий халқлар манфаатларини ҳимоя қилиши. Ҳукуматга бўлган муносабати. Эрк-озодлик ғоясининг туғилиши. Мустабид ҳукуматнинг газетани ёпиши. “Тараққий” муҳаррири Исмоил Обидийнинг қамоққа олиниши. “Хуршид”, “Шухрат”, “Тужжор”, “Осиё” газеталарининг фаолияти. “ТВГ” билан миллий матбуот ораисдаги мафкуравий кураш. Бухорода жадидлар матбуоти: “Бухорои шариф” ва “Турон” газеталарининг чиқиши. Тошкентда “Садои Туркистон”, Қўқонда “Садои Фарғона” газеталарининг юзага келиши, уларнинг фаолиятига қисқача тавсиф. Самарқандда “Самарқанд” газетаси ва “Ойна” журналининг фаолият кўрсатиши. Жадидлар матбуоти билан бирга, Туркистонда уламолар нашрларининг пайдо бўлиши. “Ал-Ислоҳ” журнали.

4-мавзу. Муваққат ҳукумат даврида Туркистон (Ўзбекистон) журналистикаси

1917 йил Феврал тўнтаришидан кейин Туркистонда юзага келган сиёсий-ижтимоий вазият. “Шўрои исломия” жамиятининг юзага келиши. Вақтли ҳукуматнинг Туркистон комитети. Ҳокимиятни эгаллаш учун зимдан бўлган кураш. “Туркистон вилоятининг газети” ва “Туркестанские ведомости” газеталарининг ўз фаолиятларини тўхтатиши. “Нажот” ва “Кенгаш” газеталари. “Турон” ва “Шўрои исломия” газеталарининг қисқа муддатли умри. Фарғонада юзага келган янги нашрлар. Туркистонда жадидлар ва уламолар фирқаларининг тузилиши. Уларнинг органи бўлган газеталар. Самарқандда “Хуррият” газетасининг чиқиши. “Ал-Изоҳ” журналининг маслаги ва мақсади. “Улуғ Туркистон” газетаси олдида қўйилган вазифалар. “Хуррият”, “Кенгаш” ва “Юрт” журналларининг фаолияти.

5-мавзу. 1917 йил Октябрь тўнтаришигача бўлган даврдаги йирик публицистлар: Маҳмудхўжа Бехбудий, Мунаввар қори, Абдулла Авлоний, Убайдулла Асадуллахўжаев

Маҳмудхўжа Бехбудийнинг публицист сифатида шаклланиши. Адиб публицистикасининг мавзу доираси. Сиёсий публицистикаси. Маориф ва маданиятга бағишланган публицистик чиқишлари. Маҳмудхўжа Бехбудий публицистикасида Туркистоннинг истиқболи мавзуи. Бехбудийнинг саёхатномаси. Унинг муҳаррирлик фаолияти.

Мунаввар қорининг журналистикага кириб келиши. Унинг журналистик тақдирида “Тараққий”, “Хуршид”, “Садои Туркистон”, “Нажот” газеталарининг аҳамияти. Мунаввар қорининг мактаб ва мадрасалар ислоҳига бағишланган публицистикаси. Публицистнинг эскирган, ножойиз урф-одатларни танқид қилиши. Мунаввар қори публицистикасида сиёсий-ижтимоий мавзу.

Абдулла Авлоний публицистикасида таълим ва тарбия масалалари. Публицистнинг сиёсий-ижтимоий воқеаларга муносабат билдирган асарлари. Авлонийнинг “Афғон саёхати” сафарномаси. “Шухрат” ва “Турон” газеталарига муҳаррирлик фаолияти.

Убайдулла Асадуллахўжаев – янги типдаги муҳаррир. Публицистикасининг етакчи мавзулари. Ҳуқуқий саводхонликни оширишга мўлжалланган мақолалари. Унинг сиёсий ва ижтимоий фаолияти.

6-мавзу. Ўзбекистонда болшевиклар матбуотининг юзага келиши. Унинг Иккинчи жаҳон урушигача бўлган даврдаги тараққиёти хусусиятлари (1917 ноябр – 1941 йил июнь)

Туркистонда ҳокимият тепасига болшевикларнинг келиши. Дастлабки шўро газета ва журналлари. Ориф Клиблеевнинг ўзбек шўро матбуотини юзага келтиришдаги ҳаракати. Шўро матбуоти ҳисобланмаган газета ва журналларни ёпиш тўғрисида Ленин имзолаган декретнинг (1917 йил, 8 ноябр) амалга оширилиши. Ўзбек зиёлилари эрк ва истиқлол учун курашларининг матбуотда зоҳирий ва ботиний кўринишлари. “Эл байроғи” газетасининг фаолияти. Ўзбекистон ССРнинг ташкил топиши. Шўро матбуотида синфийлик ва партиявийлик принциплари. Матбуотга партиявий раҳбарликнинг моҳияти. Шўролар ҳукуматининг матбуот юзасидан қабул қилган қарорлари, СССРда социалистик жамият курилишида матбуот зиммасига юкланган вазифалар. Усмонхон Эшонхўжаев, Назир Тўракулов, Мирмуҳсин Шермухамедов, Кабир Бакиров, Иброҳим Тоҳирий, Зариф Баширов, Қамчинбек, Муҳаммад Ҳасанов, Боту, Элбек, Олтой, Маннон Ромиз ва шу каби публицист ва муҳаррирлар ҳақида умумий тавсиф. Шўролар матбуотида жанрлар тараққиёти. Хорижда ўзбек матбуотининг пайдо бўлиши. “Ёш Туркистон” (Париж, 1929–1939).

7-мавзу. Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат публицистикаси

Абдулла Қодирийнинг илк публицистикаси. Адиб публицистикасининг мавзу йўналишлари. Ҳажвий публицистикаси. Очерклари.

Чўлпоннинг публицист сифатида шаклланиши. Публицист ижодида эрк, истиқлол мавзуи. Шўролар ҳокимияти ўрнатилгандан сўнгги публицистик ижоди. Чўлпоннинг муҳаррирлик фаолияти.

Фитратнинг журналистикага кириб келиши. Унинг сиёсий публицистикаси. Фитратнинг адабий-танқидий ижоди. Муҳаррирлик фаолияти.

8-мавзу. Шўролар матбуотнинг Иккинчи жаҳон уруши ва ундан сўнгги даврлари (1941 – 1991 йиллар)

Иккинчи жаҳон урушининг бошланиши. Шўролар матбуотининг уруш даври фаолиятига қисқача тавсиф. Урушдан кейинги – мамлакат халқ хўжалигини тиклаш, “социализм қурилиши узил-кесил ва тўла ғалаба қилиши”ни таъминлашда матбуотнинг вазифаси. Турғунлик йилларида шўро оммавий ахборот воситалари системаси. “Қайта қуриш” даврида ОАВ. Шўро матбуотининг барҳам топиши. Шўро матбуоти юзасидан қисқача хулосалар.

9-мавзу. Мустақиллик даври Ўзбекистон журналистикаси. Янги жамиятга мос матбуоти системасининг юзага келиши. ОАВ қонуний асосларининг барпо этилиши

Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини қўлга киритиши. Шўро матбуотининг барҳам топиб, янги жамиятга мос матбуот системасининг юзага келиши. Оммавий ахборот воситаларига оид қонунларнинг яратилиши. Матбуотда мустақиллик мавзуи. Миллий, тарихий ва диний қадриятларнинг тикланишида матбуотнинг ўрни ва аҳамияти.

10-мавзу. Ўзбекистон Республикаси матбуотида сиёсий-ижтимоий мавзу. Матбуотда иқтисодий, маънавий-маърифий муаммоларни ёритишга бағишланган материаллар.

Кўзга кўринган публицистлар ижодига қисқача шарҳ.

2-Модул. Жаҳон журналистикаси тарихи

1-мавзу. Қадимги Юнонистон, Рим ва Ўрта аср Европасида коммуникация воситалари

Ижтимоий муомала воситаси – публицистиканинг пайдо бўлиши. Оғзаки ва ёзма публицистика мафкуравий таъсир этишнинг асосий воситаси эканлиги. Антик давр жамиятида долзарб, сиёсий жиҳатдан муҳим ғояни тарғиб этишда оғзаки нутқнинг аҳамияти. Нотиклик ва сухандонлик санъати, унинг публицистика тараққиётидаги ўрни. Нотиклик санъати равнақини рағбатлантирган асосий ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва ҳарбий омиллар. Антик даврда император Юлий Цезарь ташаббуси билан ташкил этилган “Кундалик ахборотнома” оммавий газетанинг дастлабки ибтидоси сифатида.

2-мавзу. XVII–XVIII асрларда Европада даврий матбуот пайдо бўлишининг шарт-шароитлари

Дастлабки газета ва журнал мақомидаги нашрларнинг ташкил топиши. Жамиятда ахборотга бўлган эҳтиёжнинг кучайиши натижасида Европада ахборот йиғиш ва уни нашрга тайёрлаш билан шуғулланувчи дастлабки

ахборот марказларининг ташкил топиши. Даврий матбуот нашрларининг юзага келишида ва тараққий этишида босмахоналарнинг, почта хизматининг аҳамияти. Матбуотнинг қудратли сиёсий кучга айланиб бориши. Хукмрон табақаларнинг матбуотдан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга интилишининг кучайиши. Матбуот эркинлиги учун кураш.

3-мавзу. Француз буржуа революцияси даври матбуоти

XVIII асрда француз матбуотининг тараққиёти. 1789–1794 йиллардаги Буюк француз инқилоби даврида асосий масалаларни ёритувчи сиёсий матбуотнинг вужудга келиши. Мазкур давр француз даврий матбуотининг асосий типлари ва кўринишлари.

Матбуотнинг техник имкониятлари. Даврий нашрларнинг даромад манбалари. 1789 йил 26 август Франция Миллат Мажлиси томонидан қабул қилинган «Инсон ва граждандлик ҳуқуқлари Декларацияси»да матбуот эркинлиги ғоясининг асосланиши. Ж.П.Марат, К.Демулин, М.Робеспьер ва бошқалар – буюк француз инқилобининг етакчи публицистлари.

4-мавзу. XVIII аср ва XIX аср бошида Америка даврий матбуоти

АҚШ журналистикаси шаклланишининг хусусиятлари. Мамлакат матбуотининг Европа қитъасидан Америкага келиб қолган мухожирлар, хусусан, инглизлар томонидан асосланиши. Ҳозирги замон Америка матбуотининг илк намуналари. Инглиз тилида чоп этилган “Бостон нюслеттер”(1704), “Зе газетта” (1719), “Американ уикли” (1725) газеталарининг қиёфаси ва мазмуни. XVIII асрнинг иккинчи ярмида Америка даврий матбуоти тизимида рўй берган ўзгаришлар. Шаҳарларда турли тилларда таблоидлар (кичик ҳажмдаги босма газеталар) тармоғининг вужудга келиши. Матбуотда Британия мустамлакачилигига қарши кайфиятнинг кучайиши. 1791 йили АҚШ Конституциясига киритилган “Биринчи қўшимча”да сўз ва матбуот эркинлиги муаммолари талқини. XIX асрбошида Америкада фан ва техника ривожланиши таъсирида оммавий матбуотнинг юзага келиши.

5-мавзу. XIX аср рус журналистикаси

Рус декабристлари: А.Бестужев, Ф.Глинка, К.Рилеевлар 20-йиллар бошида ҳамкорлик қилган илғор рус матбуот нашрлари. Декабристлар нашр этган альманахлар, журналлар ва уларда тарғиб қилинган ижтимоий ғоялар. 20-йилларнинг охири – 30-йиллардаги рус журналистикаси. “Московский вестник”, “Московский телеграф” журналлари. А.С.Пушкиннинг

муҳаррирлик ва публицистик фаолияти. “Литературная газета”(1830–31) газетаси ва “Современник”(1836) журнали. Н. Надеждин томонидан 1831–1836 йиллари чоп этилган “Телескоп” ва “Молва” нашрлари. В.Г.Белинский журналистик фаолиятининг бошланиши. Россияда миллий журналистиканинг шаклланиши.

6-мавзу. XIX аср охири – XX аср бошида АҚШ журналистикаси

АҚШ журналистикасининг жаҳон журналистикаси тараққиётидаги туганган ўрни ва аҳамияти. XIX аср охирига келиб Америка журналистикасининг буткул тижоратлашуви. Янги техник имкониятлар: телеграф, телефон, ротацион босма дастгоҳлар ихтиро қилинишининг Америка журналистикаси равангага кескин таъсири.

Америка журналистикаси тарихий тараққиётида истеъдодли репортёрлар, муҳаррирлар, ноширларнинг туганган ўрни. Жозеф Пулитсер (1847–1931) “Янги журнализм” асосчиси ва “Нью-Йорк уорлд” газетасини ушбу йўналишнинг модели сифатида шакллантиргани. Содда инглиз тили, расм ва ҳажвиялар, шов-шув ва ҳоказолар газета ададини кўпайтиришда фойдаланилганлиги. Матбуотга “сарик бола саргузаштлари”(Yellow kid) назариясининг олиб кирилиши. Уилям Рендолф Хёрст (1863–1951) –Америка матбуотининг энг йирик намояндаси. Америка матбуоти салбий жиҳатларининг кўпчилиги Хёрст номи билан боғлиқлигининг сабаблари.

7-мавзу. XIX аср охири – XX аср бошида жаҳон журналистикаси

XIX аср охири – XX аср бошида жаҳонда рўй берган иқтисодий, сиёсий, маданий, маърифий ўзгаришлар ва уларнинг матбуот равангага таъсири. “Янги журнализм” асрининг бошланиши. Пулитсер АҚШда оммавий тижорат матбуоти – “янги журнализм” асосчиси. Матбуот марказлашув жараёнининг кучайиши. XX аср бошларида Европа ва АҚШда фаолият кўрсатган йирик газета-журналлар. Матбуотга бизнес таъсирининг кучайиши. Матбуот ва реклама. Журналистиканинг тижоратлашуви.

Матбуот системасида журналлар ва ихтисослашган нашрлар тармоғининг ортиши. Ғарб мамлакатларида журналистика таълимини амалга оширувчи махсус ўқув юртларининг пайдо бўлиши. Мазкур давр матбуотининг йирик намояндаси. Матбуот нашрларини безаш, тарқатиш, уларни тезкор ахборот билан таъминлашнинг такомиллашуви.

8-мавзу. Биринчи жаҳон урушидан кейинги даврда жаҳон журналистикаси

Биринчи жаҳон урушидан кейинги даврда жаҳон журналистикаси тараққиётининг асосий хусусиятлари. Ғарбий Европа мамлакатлари ва АҚШда матбуот марказлашуви жараёнининг кучайиши. Сиёсий партиялар, оммавий ташкилотлар матбуоти тармоғининг кенгайиши.

Россияда Октябр тўнтариши ва жаҳонда ишчи социалистик ҳамда коммунистик матбуот ривожиди.

Радиоэшиттиришнинг кашф қилиниши муносабати билан жаҳон журналистикаси тузилмасида содир бўлган ўзгаришлар.

Фашизм ва милитаризм шароитидаги Италия, Германия, Япония матбуоти. Хорижий матбуотда фашизмга қарши курашнинг тарғиб қилиниши.

Биринчи жаҳон урушидан кейинги даврда Осиё мамлакатлари журналистикаси.

9-мавзу. Қадимги Шарқда протожурналистика

Оммавий коммуникациялардан ҳисобланган товушли боғланишлар ёзма шаклга нисбатан олдин пайдо бўлганлиги. Қадимий дунёда овозсиз, яширин боғланишлар бўлганлиги. Шарқда мусиқали коммуникацияларнинг ўзига хос тараққиёти. Белгили коммуникациялар тарихи. Буюмли коммуникацияларнинг ўзига хосликлари. Босма белгилар ва тасвирий коммуникациялар тараққиёти. Кўп нусхалик, яъни расмий ёзув - пиктография деб юритилиши ҳақида. Осиё мамлакатларининг тўртта катта ҳудудларга бўлиниши: Жанубий-Ғарбий Осиё, Жанубий Осиё, Жанубий-Шарқий Осиё ҳамда Шимолий-Шарқий Осиё.

10-мавзу. Хитой матбуоти тарихи тараққиёти босқичлари

Қадимги хитойда ёзув тизимининг мураккаблигига қарамасдан, узок масофаларга ахборот узатишнинг энг оддий усулига амал қилганлиги. Иероглифларни тошдан ўйиб ясаб уни бўёққа ботириб бирон-бир материалга босиб кўпайтириш усулининг топилганлиги. Қадимги хитой тилида топилган Будда сутраларининг босма варақларнинг энг қадимийси эканлиги. VIII-IX асрларда Хитойда матбаачилик ишлари анча ривожланганлиги.

Хитойдаги илк газеталар. 1949 йилда Хитой Халқ Республикасининг янги типдаги ОАВнинг юзага келиши. “Женминь Жибао” (Халқ газетаси) ХХРнинг етакчи нашри сифатида.

11-мавзу. Япония матбуоти тарихидан

“Каварабан” XVII асрда Осака шаҳрида нашр этилган дастлабки япон газетаси сифатида. Бошида хориж газеталарининг (“Бовария Шимбун”, “Шимбунси”, “Сэйо дзасси”, “Тюттай шимбун”, “Коко шимбун”) таржималари чоп этилганлиги. “Йокохома шимбун” япон тилидаги илк газета эканлиги. Японияда бирин-кетин кундалик газеталар “Нитинити” (1872 йил), “Хоти” (1873 йил), “Йомури” (1874 йил) кабиларнинг нашр этила бошланди. 1923 йилдаги кучли zilзиладан сўнг Япония матбуоти бутунлай янгитдан юзага келганлиги. Японияда газеталарнинг икки кўриниши: марказий ҳамда ҳудудий матбуотнинг ривожланиши. Ҳозирги кунда Японияда “Асахи шимбун”, “Йомури шимбун”, “Майничи шимбун”, “Нихон кэйдзай шимбун” ва “Санкей” каби дунёдаги етакчи газеталар нашр этилаётганлиги.

12-мавзу. Корея матбуоти пайдо бўлиши ва тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари

Кореяда сиёсий журналистика тарихи 1883 йилдан бошлангани. Ўша пайтда бир гуруҳ ёш ислохотчилар Ким Оккуён бошчилигида “Хансо сунбо” газетасини босиб чиқаришгани. 1890 йиллардан бошлаб Кореяда ватанпарварлик туйғуси кучайиб борганлиги. 1894-1895 – йиллардаги япон-хитой урушидан кейин Хитойнинг Кореяга бўлган режалари ҳам ўзгарганлиги. Кореяда миссионерлик ва мустамлакачилик матбуотининг пайдо бўлиши ва тараққиёти. XX аср бошида матбаа техникасининг тараққий этиши корейс матбуотида асосий пойдевор бўлганлиги. Ахборот технологияларининг, такомиллашгани сари газета, журнал, китоб ва бошқа матбаа маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳам сифат, ҳам миқдор жиҳатидан ривожланиб бориши.

13-мавзу. Танзимат даври турк матбуоти тараққиёти

Усмонли империяси даврида илк типографияларнинг пайдо бўлиши. 1839 йил 3 ноябрда Султон Абдул-Мажид томонидан Танзимат (арабча “тартиб”, “қоидалар” каби маънони англатадининг юзага келиши. Танзиматнинг уч босқичга бўлиниши. Танзиматнинг энг йирик намояндalари ва уларнинг маърифатпарварлик ғоялари. Танзиматчилар томонидан чиқарилган илк миллий газеталар ва уларнинг таснифи. Усмонли империяси мустамлакасида бўлган миллатларнинг матбуоти тараққиёти. XIX асрда турк тилида чиққан “Terjümoni ahvol”, “Tasviri efkyar”, “Yeni asr” каби газеталарнинг тавсифи ва таснифи. Ушбу газеталарнинг ташкилотчилари 1865 йилда вужудга келган “Янги усмонлилар уюшмаси” махфий сиёсий ташкилотнинг аъзолари эканлиги. Муҳожирликда чиқарилган турк газеталари. 1923 йилда Туркия Республикаси ташкил этилгандан сўнг турк матбуоти бутунлай янгитдан фаолият юритгани.

14-мавзу. Араб мамлакатлари матбуоти тарихидан

Осиё, хусусан араб мамлакатларида журналистиканинг ривожини ўзгача тарзда кечганлиги. Сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий аҳволнинг оғирлиги даврий матбуот ривожига салбий таъсир этгани. Миссионерлик ва мустамлакачилик матбуоти ривожини. Жазоирда чоп этилган “Ахбор” газетаси, Сурия ва Ливанда “Ал-Машрик” газеталари. Араб мамлакатларида шаклланган миллий ишбилармонлик ғояси турли сиёсий, маданий, маърифий, диний қарашлар таъсири остида борганлиги. Араб халқларида сиёсий фаоллик ва миллий ватанпарварлик руҳини шаклланишига Жамолиддин ал-Афғоний ва Муҳаммад Абдо катта ҳисса қўшганлиги.

XIX аср охирига келиб Миср мусулмон оламининг сиёсий ва матбуот марказига айлангани. “Миср”, “Ат-тижара”, “Ал-Кавкаб ашх-Шарк” каби газеталар фаолияти. XX асрда араб газеталарининг мустақиллик, демократия ва эркинлик йўлидаги кураши.

15-мавзу. Океания мамлакатлари ва Австралия матбуотининг тарихий тараққиёт босқичлари

Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари матбуоти мустамлакачилик кайфиятида фаолият юритгани. Сингапурнинг “Singapur kronikl” (1824), Бирманинг “Moulmeyn kronikl”(1836), Филиппиннинг “Del superior govierno” (1811) газеталари.

1855-1890 йилда олти британия колонияларининг ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқини қўлга киритгани ва 1901 йилдан Австралия федерацияси тузилгани. Иккинчи жаҳон урушида Австралия иштироки. “The national Times”(Нэйшенэл Таймс), “Smiths Weekly”(Смис Уикли), “The Sydney Truth” (Сидней трус), “The Melbourne Herald” (Мельбурн Геральд) каби газеталар фаолиятининг Австралия тараққиётидаги ўрни.

Филиппин роҳибларининг матбуоти. Таиланд қироли Монгутнинг “Бангкок рекордер” газетаси таҳририятига ўз мақолалари билан иштирок этгани.

16-мавзу. XIX-XX аср Ҳиндистон матбуоти

Ҳиндистонда илк газеталар “Bengal gazette”(1816), “Kalkatta djornel” (1818) номлари остида нашр этилгани. Инглиз Джеймс Бакингемнинг Ҳиндистондаги журналистлик фаолияти. 1822 йилдан бошлаб “Bombey samachar” чоп этилиши Ҳинд тилида чоп этилган дастлабки газеталар 1885 йилдан бошлаб Бомбей шаҳрида Ҳиндистон Миллий Конгресси вужудга келиши мамлакат сиёсий ҳаётида муҳим воқеа бўлганлиги. “Bengali”, “Djugantar”, “Tribyun”, “Maxratta” ва “Kesari” каби газеталарнинг Миллий Конгресс билан яқин ҳамкорлик қилгани. Иккинчи жаҳон урушидан кейинги Ҳиндистон матбуоти тараққиёти.

17-мавзу. XVII-XIX асрда Ўрта ва яқин шарқда даврий матбуотнинг ташкил топиши

Эронда дастлабки газеталар XIX асрнинг биринчи ярмида, Фатҳ Алишоҳ даврида пайдо бўлганлиги. 1851 йилда биринчи дунёвий олий ўқув муассосаси – дорулфунуннинг очилиши, мамлакатда почта ва телеграф алоқаларининг йўлга қўйилиши, босмахона усулида китоб чоп этилиши. XIX асрнинг охирида Эронда оммавий ахборот воситалари ривожлана бошлаши. 1905- 1911 йилларда биринчи Эрон инқилоби мамлакатда чоп этилган нашрлар сони 200 тага етгани. “Сури Исрофил”, “Эроне нав”, “Ноҳид”, “Чайтае Побарахне”, “Насиме Шимол”, “Баҳлул” ва бошқа нашрлар даврнинг энг оммавий нашрлари эканлиги.

1953 йилда давлат тўнтариши матбуотга нисбатан қўрилган чоралар.

IV. Семинар машғулоти бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулоти учун куйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. Туркистонда матбуотнинг юзага келишидаги ижтимоий-сиёсий муҳит.
2. “Туркестанские ведомости” газетаси, “Туркистон вилоятининг газети” нашрлари, хусусий газета ва журналларнинг ташкил этилиши. Туркистонда цензура ва ахборот агентликлари.
3. Миллий матбуот нашрларининг юзага келиши
4. Жаҳидлар матбуотининг янги босқичи
5. 1917 йил Октябр тўнтаришигача бўлган даврдаги йирик публицистлар: Маҳмудхўжа Бехбудий, Мунаввар қори, Абдулла Авлоний, Убайдулла Асадуллаҳўжаев
6. Ўзбекистонда болшевиклар матбуотининг юзага келиши.
7. Шўролар матбуотининг Иккинчи жаҳон уруши ва ундан сўнгги даврлари (1941 – 1991 йиллар)
8. Мустақиллик даври Ўзбекистон журналистикаси. Янги жамиятга мос матбуоти системасининг юзага келиши.
9. Тарихий тараққиёт жараёнида оммавий коммуникациянинг асосий тушунчаси ва категорияси
10. Қадимги Юнонистон, Рим ва Ўрта аср Европасида коммуникация воситалари
11. Оғзаки публицистика (нотиклик санъати) машҳур нотикларнинг асарлари XVII-XVIII асрларда Европада даврий матбуот пайдо бўлишининг шарт-шароитлари
12. XVII-XVIII асрда Англия сиёсий журналистикаси

13. Француз буржуа революцияси даври матбуоти.
14. XVIII асрда француз матбуотининг тараққиёти
15. XVIII-XIX аср бошида Америка журналистикаси шаклланишининг хусусиятларини
16. XIX асрда Ғарбий Европа ва АҚШ оммавий ахборотлари тараққиёти
17. XIX аср рус журналистикаси.
18. Россияда декабристлар ҳаракати даври журналистикаси
19. XIX асрнинг охири ва XX аср бошида АҚШ журналистикаси тараққиёти
20. XX аср оммавий ахборот тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари. Қадимги Шарқда протожурналистика
21. Хитой матбуоти тарихи тараққиёти босқичлари

22. Япония матбуоти тарихидан
23. Корея матбуоти пайдо бўлиши ва тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
24. Танзимат даври турк матбуоти тараққиёти Араб мамлакатлари матбуоти тарихидан
25. Океания мамлакатлари ва Австралия матбуотининг тарихий тараққиёт босқичлари
26. XIX-XX аср Ҳиндистон матбуоти
27. XVII-XIX асрда Ўрта ва Яқин Шарқда даврий матбуотнинг ташкил топиши
Семинар машғулотлари мультимедиа воситалари билан жиҳозланган аудиторияда ўтказилиши лозим. Машғулотлар фаол ва интерфаол усуллар ёрдамида ўтилиши, мос равишда муносиб педагогик ва ахборот технологиялар қўлланилиши мақсадга мувофиқ.

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

1. Маҳмудхўжа Бехбудийнинг публицистик асарларини таҳлил қилиш.
2. Мунаввар қорининг публицистик мақолаларини таҳлил этиш.
3. Абдулла Авлонийнинг публицистик мақолаларини таҳлил қилиш.
4. Абдулла Қодирийнинг ҳажвий публицистикасини таҳлил этиш.
5. Чўлпоннинг публицистик асарларини таҳлил қилиш.
6. Ҳожи Муиннинг публицистик асарларини таҳлил этиш
7. Абдулҳамид Мажидийнинг ҳажвий публицистикасини таҳлил қилиш
8. Шўро даври ўзбек очерклари ва фелъетонларининг намуналари билан танишиш
9. Мустақиллик даври ўзбек матбуотидаги мустақиллик мавзудаги публицистик мақолаларни таҳлил қилиш
10. Мустақиллик даври матбуотида Ўзбекистон ташқи сиёсатининг ёритилиши
11. Мустақиллик даври матбуотида инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш мавзуининг ёритилиши
12. Мустақиллик даври матбуотида кадрлар тайёрлаш Миллий дастури масалаларининг ёритилиши
13. Мустақиллик даври матбуотида миллий истиқлол ғояси масалаларининг ёритилиши
14. Жаҳон журналистикаси тарихи предмети ва тушунчаси
15. Тарихий тараққиёт жараёнида оммавий коммуникациянинг асосий тушунчаси ва категорияси
16. Қадимги Юнонистон, Рим ва Ўрта аср Европасида коммуникация воситалари

17. Оғзаки публицистика (нотиклик санъати), машхур нотикларнинг асарлари
18. XVII-XVIII асрларда Европада даврий матбуот пайдо бўлишининг шарт-шароитлари
19. XVII-XVIII асрда Англия сиёсий журналистикасида памфлетлар
20. Француз буржуа революцияси даври матбуоти. XVIII асрда француз матбуотининг тараққиёти. Француз публицистларининг асарлари
21. XVIII-XIX аср бошида Америка журналистикаси шаклланишининг хусусиятлари
22. XIX асрда Ғарбий Европа ва АҚШ оммавий ахборотлари тараққиёти
23. XIX аср рус журналистикаси. Россияда декабристлар ҳаракати даври журналистикаси
24. XIX асрнинг охири ва XX аср бошида АҚШ журналистикаси тараққиёти
25. XX аср оммавий ахборот тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари

VI. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбаалари

Асосий адабиётлар

1. Дўстқораев Б. Ўзбекистон журналистикаси тарихи. – Дарслик. - Т.: Гафур Гулом нашриёти. 2009.
2. Мўминов Ф., Нурматов А. ва бошқ. Жаҳон журналистикаси тарихи. Дарслик. – Тошкент.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашри, 2006.
3. Martin Conboy, Journalism: A critical history. SAGE Publications, UK, 2013.
4. Абдуазизова Н. Ўзбекистон журналистикаси тарихи. 1-2- китоблар. – Т.: Академия, 2008.

Қўшимча адабиётлар

5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 29 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 47 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураамиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 485 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
9. Введение в мировую журналистику (хрестоматия). – М., 2008.
10. Дўстқораев Б. Фарғонада миллий матуботнинг пайдо бўлиши ва шаклланиши тарихидан. Фарғона журналистикаси. –Т.: Шарқ, 2009.
11. История мировой журналистики. – М., 2006.

Интернет сайтлари

12. Ziyouz.com
13. Evartist.narod.ru

14. History-journal.ru
15. Studme.org
16. journ.msu.ru
17. jf.psu.ru
18. inosmi.ru

